

Vondrák, Václav

Oživení českého písemnictví od let padesátých, ale částečný pokles spisovného jazyka ; Máj ; Hálek ; Neruda

In: Vondrák, Václav. *Vývoj současného spisovného českého jazyka*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1926, pp. [74]-77

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/118646>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VIII.

Oživení českého písemnictví od let padesátých, ale částečný pokles spisovného jazyka. Máj. Hálek. Neruda.

Máj.

65. Bachův absolutismus velmi těžce doléhal na české písemnictví. Poměry tyto na štěstí trvaly poměrně nedlouho, a reakce proti duchovní stagnaci byla pak tím intenzivnější.

Řada básníků uveřejňovala své práce nejdříve v almanachu „Ladě Nióle“ (1855), potom zvláště v „Máji“ (1858—1862, 4 ročníky). Nová básnická generace nebyla spokojena s dotavadním (vlasteneckým, jak se tehdy říkalo) směrem a snažila se k nám zavést myšlenkové proudy cizí. Poněvadž však přihlížela hlavně k myšlence a k obsahu, často přímo macešsky odbývala stránku formální a jazykovou. Sloh mladých básníků je proto neobratný a ztrnulý, jazyk leckdy nesprávný. Zhusta užívají tvarů dialektických, obvyklých v mluvě lidové. Zejména však lze pozorovati vliv němčiny, a to ve fraseologii a ve skladbě. Metrická stránka řeči vázané je velmi daleka dokonalosti. Ale i ve vědecké prose lze pozorovati zanedbávání jazyka.

66. Můžeme tu přestat jen na několika příkladech, především z I. ročníku „Máje“.

V Hálkově novele „Přivozník“ nalézáme mezi jiným: *když jsem byl pět let starý* (hned na počátku, str. 53, ve vydání pozdějším je již správná vazba: *když mně bylo pět let*); *spatřil svíčku, jak kmítá na stole* 59; *u něj* 71, 79; *říc* 60; *odříc* 68; *moc* 61; *že ale dnes se ani svátečně neodil* (m. *neodíl*) 80. Přísnější gramatikové by vytýkali také tyto věci: *jak blahodějným jest spánek*

73; *jemu ale to bylo dosti přirozeným* 75. V několika básních: *u něj* 13, *do něj* 16; *a jaký by, sloto! byl to ples, kdyžby rejdit měly* (totiž hnáty) *seslábly* 14.

Ještě hůře je po stránce metrické. Tak na př. čteme takovéto trochejské verše: *a čeho se také bát* 11, *a nenajde-li zde pokoje* 11; naproti tomu jambické: *jenom v těch nadrech teskno tak* 17; *budou k modlitbě sepmuty* 18; *z jedněch nás úst se modlit nech* 18; ba dokonce: *Ptáčku Ti písne přivolám* 19 atd. Trojslabičná slova v platnosti jambické, jako: *v ubohém srdci shlukne* 20, *nedobře lidem bez zpěvu* 20 atd., vyskytají se v hojně míře také u básníků ostatních.

V příspěvku Nerudově pak čteme: *že se mně lidé klání* 91; *uduseno* 102; *má holubička od naproti* 102. Neruda užívá slova *večír* (str. 92 atd.), s nímž se tu setkáváme také u Hálek, Světlé a j. V básni o „Šimonu Lomnickém“ píše: *zbyde* 37; *vždyť řeka zrěsty svoje v noční klid jen šumí* 38; *a ví, že noc se s dnem, zim s jarem střídá* 40; *a v pršcích (pršek m. papršek, papršlek) teplého se slunce houpá* 45; *on slepý stařec sní, že je zas dítě a hlava lehká že a (!) čílko jasné* 44.

U Baráka čteme: *neubude* 201. U Sabiny: *otázkami našemi* 295, *pozorování přírody mu objevilo vždy nových a krásných stránek jejich* 304; *nepomejšlel* 305; *smejšlení* 316, *zamejšlel* 317.

K umělým složeninám, oblíbeným v době dřívější (zvláště u Kollára) chovají se tito spisovatelé různě. Hálek užívá jen slova *milošumný* 56 (slovo *blahodějný* 74 se již vzilo). Také Neruda je odmítá. Zato však nalézáme u Světlé: *stověžité sídlo* 111; *za motýly (!) zlatokřídlymi* 128; *jítro růželicé* 136; *s přítelkou tajuplnou, temnohledou* 136; *z keře libodechého tamt., luna bledolící* 140; *jednozručný hovor* 147 atd. Božena Němcová¹, která se přidržuje více řeči lidové, složeným slovům se vyhýbá. Hojná jsou však u Sabiny: *mnohovětvý (!) strom* 297; *vnaduplné jařínky* 300; *mladobujný duch* tamtéž; *v čaroluzném háji* tamtéž; *v smutno-rouchu* 301 atd. Také slovosled je velmi často nesprávný; ve větách vedlejších bývá určité sloveso na konci.

¹ Srov. o ní výše na str. 62.

Hálek. Neruda.

Přímo nás zarážejí jazykové nesprávnosti u Háalka, jenž byl dlouho pokládán za vůdce této básnické generace. Tak na př.: *přijdeme vedle přijde, ukřížován, se silou zvýšenou, německé listy, při našich, pila, lovice, lícoměrný, širý, zradce, rádce a radce, travník, pater, rozvlačný, měřítko, kajicnost, zminky zasluhuji, videnské, podšívka, v očích, vyhlídka, tudíž, upřímně atpod. Dále: kamený, povinnost, želiti m. želeti, vystaviti pomník, lepší (m. lépe) atd. Hálek skloňuje na př.: *v lidé, z koutu, nenajde domovu; dřimot — v dřimotu, ty křídla, poselství Jobovy; celý Paříž, naše interesse, oficiální lidi (nom.), nejsme povinováni díkami, k nejhlubším díkám (díeka, díka jest archaismus); několika veršemi, se slovanskými trikolory, jsme zdrávy jako rusy (!); choditi na poutě, o poutěch, psáti na tabul (často) atd. Chybné jsou také výrazy: čtyry náměstí, v kolik tuctech obcí, po celý půl léta, dvoustiletý uhor, dvoum atd. Potom: vyvest vedle vypěstí; musíte více jíst; začali osázeti (sloveso dokonavé místo nedokonavého); lidstvo se naučilo zachytit, zobrazit a držet; duch dlouho utlumeného hlasu; dnes nejdi (m. nechoď); loni vybizi; podívejme se, kterak by jsme (!), kdyby jste; by roztrh ste atd.; zkoušky se odbydou.**

Z pádosloví: *kouli je (oči m. očima), já ti všechno děkuji; dívky město s zpěvem protáhnou (!); vysoko si ceníme básni; vyvede tak velkých věci; by roztrhl ste jich; slovesa miti a bráti spojuje skoro vždycky s genitivem. Zvláštní jsou také případy, jako: uchránil měst rozpadnutím (m. od rozpadnutí); an jsem rozumováním jich (m. o nich); škoda o ten plot („Schade um“); o tu prostoru; nezoufáme ještě na jaro (připomíná něm. „verzweifeln an“, m. nad jarem); odpočinouti z boje; počítali z nejtvrdsí zimy (m. od...).*

Germanismy jsou také: *vyskočil muž celý bíle oděn („weiß gekleidet“, m. oděný); žádná práce nebyla mu za těžko; Evropa se vine bolesti (m. svíjí); říkává manželce, když se ho tato ptá a mnohé jiné jazykové nesprávnosti. Jen mimochodem budiž uvedeno, že leckdy také cituje nesprávně. Máchův „Máj“, který byl přece tak blízký této básnické generaci, začíná se podle něho slovy: *Byl krásný večer; Hamlet volá: Čas vybočen ze své dráhy. Srov. ještě:**

Táborové a dívky bez otců m. *Táboři a Sirotci*¹. Nikterak by mu nebyla bývala na škodu důkladnější znalost mateřského jazyka a trochu filologie, před níž ho jímala hrůza²; nesměla by to arcíť býti „filologie“ kollárovska.

Dopouštěli-li se vůdcové takovýchto chyb, lze pochopiti, že to činili i ostatní básníci. Neruda však věnoval později větší pozornost stránce jazykové; jenom jeho básnická řeč je i později poněkud drsná.

68. Opakem Májovců, formálně zanedbávajících básnickou řeč, je generace Ruchu (Ruch I, 1868 a Almanach českého studentstva 1869, Ruch II, 1870 a Ruch III, 1873). Tato generace se snaží povznést formální stránku básnickou. Verš a rým je celkem správnější; stavba strofická není již tak jednoduchá. Péči o formální stránku se vyznačují později i Quis, Sládek a zejména S v. Čech. Také díla E. Krásnohorské jsou jazykově správná. Novou, velmi lahodnou dikcí vyniká předčasně zesnulý Bohdan Jelínek, který v tvoření nových rýmů a jejich umělém spojování měl zvláštní štěstí.

¹ Srov. Jan Vohorník, Sebrané spisy Vítězslava Háška I, 1906, 19—21.

² V jednom ze svých aforismů praví: „Jsme prý národ poetický. Naši poetové nekončí samovraždou nýbrž filologií. Na místě city a myšlenkami obrátí se jen zříceninami, slovy a býti při tom živ a zdrav — pane bože, chraň mne i můj národ smrti takové.“ (Hattala, Brus 204). Viděti z toho, jak podceňuje formu, výraz.